

імпульсом для формування модерної української нації. Незважаючи на приховане вирішення польськими урядовцями «українського питання», національно свідомо інтелігенція упродовж міжвоєнного періоду зуміла зберегти і відстояти деклароване право національним меншинам на розвиток шкільництва.

¹ Ainenkel A. Polityka Polshchi vidnosno ukrainsiv u mizhvoiennyi period. Vybrani problemy // Ukraina-Polshcha: vazhki pytannia. Mater. II mizhn. semin. ist. «Ukrainsko-polski vidnosyny v 1918–1947 rokakh», Varshava, 22–24 travnia 1997. – Varshava, 1998. – S. 37.

² Kęsik J. Stryktyra narodowościowa województwa Wołyńskiego w latach 1931–1939 // Premiany narodowościowa na kresach wschodnich II Rzeczpospolitej 1931–1948. – Toryń, 2004. – S. 64.

³ Tam samo. – S. 65.

⁴ V. Yu. [kryptonim] Za vohnyshche natsionalnoi kultury // Visti Tovarystva Ukrainka shkola v Rivnomu [Odnodnivka, prysviachena budovi Domu ukrainskoi kultury im. S. Petliury]. – 1938. – Serpen. – S. 2.

⁵ Dukh St. Hrabskoho // Dzvin (Rivne). – 1926. – 10 zhovt.

⁶ Herasymovych I. Za ukrainsku shkolu pid Polshcheiu // Dilo (Lviv). – 1928. – 22 berezn.

⁷ Nehaina sprava // Na varti: Nezaleznyh misiachnyk ukrainskoho kulturnoho i tserkovnoho vidrozhennia (Volodymyr-Volynskyi). – 1926. – Traven-cherven. – № 17–18. – S. 10.

⁸ Tam samo. – S. 11.

⁹ Bilshе uvahy ditiam ! // Ukrainka hromada (Lutsk). – 1927. – 28 serp

¹⁰ Promova posla Pavla Vasylychuka vyholoshena v Soimi 28 sichnia 1927 r. pry zahalnyi dyskusii nad biudzhетom // Ukrainka hromada (Lutsk). – 1927. – 28 serp.

¹¹ Promova posla Volodymyra Tselevycha v polskomu Soimi // Za ukrainsku shkolu. – Ukrainke Natsionalno-Demokratychnе obiednannia. – Lviv, 1928. – C. 4.

¹² Kęsik J. Ukraina mniejszość narodowa a II Rzeczpospolita 1918–1939 // Polska muśl politycna XIX i XX wieku, t. 11, pod red. W. Wrzesińskiego. – Wrocław, 2001. – S. 25.

¹³ Kęsik J. Henryka Jūzewskiego program Wołyński // Acta universitatis wratislaviensis, № 1274. – Wrocław, 1992. – S. 158, 163, 165, 166.

¹⁴ Hetmanchuk M. Polityka Polshchi shchodo ukrainskoho shkilnytstva ta vyshchoi osvity u protsesi realizatsii umov Ryzkoho myrnoho dohovoru (1921–1939 rr.) // Kremenetskyi litsei u konteksti rozvytku osvity, nauky ta kultury na Volyni v pershii tretyni KhKh st. / Zb. nauk. pr. – Ternopil: TzOV «Ternohraf», 2009. – S. 16.

¹⁵ Kęsik J. Stryktyra narodowościowa województwa Wołyńskiego w latach 1931–1939 // Premiany narodowościowa na kresach wschodnich II Rzeczpospolitej 1931–1948. – Toryń, 2004. – S. 89.

¹⁶ Podhorski B. Zagadnienia społeczeństwa i państwa polskiego na Wołyniu. – Poznań, 1938. – S. 124–125, 128, 144.

¹⁷ Iwanicki M. Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939. – Siedlce, 1975. – S. 163.

УДК[94(477.85):323.1«1918/1940»

© Radu Florian Bruja
(Suceava)

ÎNTRЕ COLABORARE ȘI CONFRUNTARE. ROMÂNII ȘI UCRAINIENII ÎN BUCOVINA INTERBELICĂ

Perioada dintre cele două războaie mondiale, a însemnat pentru provincia Bucovina integrare administrativă, economică și politică cu România. Acest proces a fost foarte complicat, și a alăturat puterea politică și economică a provinciei. În articol se descrie cum românii și ucrainenii din Bucovina, pe parcursul perioadei interbelice, s-au decis să colaboreze, devenind mai radicali și pe curând s-au îndreptat în partea extremă din dreapta.

Liga Apărării Naționale Creștine a fost un partid în cadrul căruia românii și ucrainenii au decis să coopereze. Membrii ucrainenii aveau scopul să formeze statul ucrainean incluzând nordul Bucovinei și anume acest fapt a conceput conflictul cu naționaliștii români. În decursul a o sută de ani, județul a fost un mediu tolerant multicultural și polireligios. Dar, viața pașnică se termină în perioada interbelică. O altă arenă de parteneriat între români și ucrainenii a fost Universitatea din Cernăuți.

Cuvinte-cheie: provincia Bucovina, minorități, Liga Apărării Naționale Creștine, propagandă anti-semită, Mișcare Legionară, cooperarea.

Р. Бружа
(Сучава)

МІЖ СПІВПРАЦЕЮ І КОНФРОНТАЦІЄЮ. РУМУНИ І УКРАЇНЦІ У МІЖВОЄННІЙ БУКОВИНІ

Період між двома світовими війнами означав для провінції Буковина адміністративну, економічну і політичну інтеграцію з Румунією. Цей процес був надзвичайно складним і залучав усі економічні та політичні сили провінції. У статті описано, як румуни і українці Буковини впродовж міжвоєнного періоду домовилися про співпрацю, стали більш радикальними і згодом відхилилися в сторону крайнього правого крила.

Національно-християнська ліга оборони була партією, в якій румуни і українці погодилися співпрацювати. Члени-українці мали бажання сформувати українську державу – включаючи північну частину Буковини і саме цей факт породив конфлікт з румунськими націоналістами. Протягом більше ста років провінція була толерантним міжкультурним і міжрелігійним простором. Проте це мирне життя зупиниться в міжвоєнний період. Іншою ареною партнерства між румунами та українцями був Чернівецький університет.

Ключові слова: провінція Буковина, меншини, Національно-християнська ліга оборони, антисемітська пропаганда, Легіонерський рух, співпраця.

R. Bruja
(Suceava)

**BETWEEN COOPERATION
AND CONFRONTATION.
ROMANIANS AND UKRAINIANS
IN INTERWAR BUKOVINA**

The period between the two World Wars meant for Bukovina province the administrative, economic and political inclusion in Romania. This process was extremely complex and involved all economical and political forces of the province. The article presents the way in which Romanians and Ukrainians from Bukovina, during the interwar period, have agreed to cooperate and became more radical afterwards and deviated towards the extreme right wing. National-Christian Defense League was the party in which Romanians and Ukrainians have agreed to collaborate. The sensibilities of Bukovina inhabitants and the naive superiority to the Romanian politicianism generated powerful frustration feelings, expressed in the political right extreme ideology. Most of N.C.D.L. Ukrainians members desired to form a Ukrainian state – including the Northern part of Bukovina – and this fact generated a conflict with the Romanian nationalists.

The Ukrainian community from Romania didn't have a loyal behavior regarding Romanian state but their situation was different. The Ukrainians did have yet a national state to support propaganda and themselves were very different on the matter of their state or on joining the Soviets. Another part, lured by the Bolshevik ideology, was attracted by a union project of Bukovina and Soviet Russia. The Ukrainian minority was divided but also hostile to the Romanian state. Most of its members desired to form a Ukrainian state that would also comprise the northern part of Bukovina, thus that they rapidly entered a conflict with the Romanian nationalists.

Small part of it understood that it had to integrate in the structures of the Romanian state. The state authorities sought to lead a rapid Romanization policy of regions in northern Bukovina, where the majority population was the Slavic component. The reaction of minorities was to reject the national projects of the Romanian state. For more than a century, the province had been a tolerant intercultural and inter-religion space. However, this peaceful life would stop during the interwar period.

Leaders of Bukovina's N.C.D.L. as priest Iliut from Storojinetz or Nichifor Robu from Rzdzwoi went through Ukrainian villages and managed to create political organizations linked with the Cuza Movement in Storojinetz and Cernowitz regions. In 1926, 1930, 1933 or 1937 the Ukrainian population voted with the Cuza party adding to it over 10% on elections. Even during the governorate of National Christian Party the Ukrainian organizations of Bukovina allied with the extreme right wing. But the relations with the Legionary Movement were cold. With few sporadic events and

exceptions, the ties between Ukrainians and Iron Guard weren't close at all.

Another arena of partnership between Romanian and Ukrainians was Cernowitz University. The nationalist Romanian students and the Ukrainian ones joined the anti-Semitic movement of the period into the university. Many times the Romanian, Ukrainian or German students found each other on the same anti-Jewish gatherings. The violence against Jews represented the radical form of common activities of nationalist students.

The preliminaries of the discussions with the leaders of Ukrainian minority started very soon after the National Renaissance Front was founded between the secretary S. Dragomir and their chief Vladimir Zalozečki. Though the attitude of them regarding the National Renaissance Front and their position will become clearly later, more precisely, in the spring of 1939. After the Transcarpathic Ukraine was crushed in March 1939, the Ukrainian intellectuals from Bukovina were disappointed by the so called «German protectionism», which drove to the occupation of this territory. Those, being numerous in the northern part of Bukovina, tried to lower the authority of Romanian state, and promote a soviet propaganda or militating for the project of Great Ukraine. Most of them, that lived in the northern part of the country tried to diminish the authority of the state and liked the idea of an independent Ukrainian state or were soviet followers. The nationalist Ukrainian organizations have made already the plans for cooperating with the Reich for the creation of an independent state.

Keyword. Bukovina province, the minorities, National-Christian Defense League, The anti-Semitic propaganda, Legionary Movement, cooperation.

În ciuda eforturilor unor teoreticieni de a justifica formarea statelor naționale strict pe criterii etnice și a unor politicieni de a forța proiecte politice care să ducă la astfel de state, configurația etnică a continentului european a făcut imposibilă o astfel de realizare. Poate cea mai complexă și complicată situație a reprezentat-o Europa Centrală, mai ales teritoriile care au făcut parte din statul Coroanei de Habsburg. Între provinciile care au aparținut de cea mai longevivă dinastie din istoria europeană s-a numărat și Bucovina. La finele primului război mondial, provincia prezenta un tablou etnic compozit, alcătuit din 12 grupuri naționale. Între acestea comunitățile cu cei mai mulți membri erau românii și ucrainenii. Cei din urmă s-au numărat printre națiunile care nu și-au putut forma un stat național după prăbușirea dualismului austro-ungar și a Imperiului rus. Astfel, ucrainenii s-au găsit în fața unor noi realități. Ei erau împărțiți între statele Cehoslovacia, Polonia, România și noul stat sovietic. Formarea regatului României Mari nu a putut rezolva

problemele naționalităților care au intrat în frontierele sale. Ucrainenii care au ajuns în fruntariile României au fost nevoiți să se adapteze unei noi situații. Minoritatea ucraineană era divizată în diferite curente. Cei mai mulți militau pentru formarea unui stat ucrainean care să cuprindă și partea de nord din Bucovina, intrând repede în conflict cu naționaliștii români. O altă parte, ademenită de ideologia bolșevică, era atrasă de un proiect de unire cu Rusia sovietică. O mică parte a înțeles să se integreze în structurile statului român. Autoritățile statului au căutat să ducă o politică de românizare rapidă a regiunilor din nordul Bucovinei, unde populația majoritară o forma componenta slavă nemulțumită de programul național românesc.

Lipsa unei unități de vedere a făcut ca minoritatea ucraineană din România să fie oscilantă și ezitantă. Cei care au decis să colaboreze cu autoritățile României nu și-au pierdut speranța realizării visului statului național. Alții au optat pentru opoziția fățișă în fața atitudinilor românilor. Studiul de față are în vedere tocmai momentele de colaborare dintre români și ucrainenii, cele mai importante din punct de vedere numeric două comunități etnice din Bucovina. Nu am avut însă în vedere naționalismul și formele sale de manifestare ale diferitelor etnii din Bucovina, cum este cazul ucrainenilor, germanilor sau polonezilor. Am analizat manifestările naționale ale ucrainenilor doar atunci când au colaborat cu românii, în cele mai multe momente împotriva evreilor.

După Unire, noul cadrul politic și teritorial al României impunea măsuri pentru integrarea tuturor locuitorilor. La 16 iulie 1919, a fost semnat un Decret-lege prin care s-a acordat cetățenia română tuturor celor care erau autohtoni în Bucovina la data de 12 noiembrie 1918¹. La nivelul anului 1930, românii reprezentau doar 44,5% din populația Bucovinei, restul fiind completat de ucrainenii cu 27,7%, evrei 10,8%, germani 8,9%, polonezi 3,6%, maghiari 1,4%, ruși 0,9% ș.a. În mediul urban doar 33% erau români, în timp ce evreii dețineau 30% și germanii 14,7%. Românii își împărțeau cu ucrainenii supremația în mediul rural, cu 48,7%, respectiv 32,8%². Conform primei împărțiri administrative a provinciei după 1918, în Bucovina erau 11 județe. Județele Câmpulung, Cernăuți, Humor, Rădăuți, Siret, Storojineț, Suceava, aveau o populație majoritar românească în timp ce în județele Coțmani, Vășcăuți, Vijnița și Zastavna populația ucraineană era majoritară. În schimb, în orașul Cernăuți, populația evreiască deținea cea mai mare pondere, conform aceluiași date. Reforma administrativă din 1924 a consacrat doar cinci județe, cele din nord,

Cernăuți și Storojineț, având o pondere semnificativă a comunității ucrainene, în vreme ce în Câmpulung și Suceava, numărul ucrainenilor era mic. Județul Rădăuți prezenta o situație mai complexă, în multe localități din nordul și vestul județului prezența ucrainenilor fiind mai semnificativă.

O problemă care nu a scăpat atenției intelectualetății românești din Bucovina a fost cea ucraineană. Prezența studenților români în nordul Bucovinei, în județele cu populație minoritară numeroasă, unde organizau serbări pentru susținerea sentimentelor naționale românești, a trezit reacția ucrainenilor, majoritari în regiune, care și-au manifestat ostilitatea față de statul român³. O altă problemă a fost cea confesională. Comunitatea ortodocșilor de stil vechi era destul de numeroasă în Bucovina. Măsura introducerii calendarului gregorian în România a tensionat spiritele, mai ales în rândul ucrainenilor care au dorit să-și păstreze vechiul calendar. Documentele Serviciului Special de Siguranță aminteau că modificarea calendarului ortodox a reprezentat un prilej pentru minoritatea ucraineană de a-și manifesta dezacordul față de autoritățile românești⁴.

Ucrainenii au fost nevoiți să se adapteze la noile realități social, economice și politice ale României. Astfel ei și-au creat propria formațiune politică, pe bazele vechii structuri politice din fosta Austro-Ungarie și a noii legislații românești, și au încercat să colaboreze cu partidele guvernamentale în protejarea propriilor interese naționale. În baza legii, au fost create Partidul Național Ucrainean și Partidul Țărănesc Ucrainean, care au folosit pârghiile democratice și parlamentare pentru a-și apăra propriile interese. Acestea au îndrumat activitatea societăților culturale ucrainene, a celor sportive, economice, studențești dar și a presei în limba maternă. În apărarea libertăților și statului juridic al minorităților grupările politice ucrainene au conlucrat cu toate marile partide politice care au guvernat România. Cel mai important partid românesc de după 1918 a fost Partidul Național Liberal. Acesta a căutat să atragă comunitățile etnice în programul politic liberal, asigurându-și majoritatea politică pentru a putea guverna țara, mai ales în provinciile unite cu România în 1918. Colaborarea liberalilor cu minoritățile din Bucovina nu a surprins pe nimeni dar a stârnit patimi politice printre adversarii acestora. Prin intermediul unor minoritari germani, liberalii au încercat să câștige susținerea ucrainenilor din județele Cernăuți și Storojineț⁵. Ucrainenii au colaborat și cu Partidul Poporului, al doilea partid politic din România la începutul anilor '20, formațiunea lor, condusă de Anton Lukașevyci și Iurij Lysan candidând pe listele averescane⁶. Partidul Poporului

a câștigat șapte mandate în Bucovina, minoritățile ucraineană și germană asigurându-și câte un loc în Parlament⁷. Aceste forme politice ale colaborării au stârnit reacții adverse. Unii români au fost nemulțumiți de intenția partidelor politice românești de a coopera cu ucrainenii. Dragoș Vitencu scria că: «după Unire se aștepta de la stat ceea ce slabele puteri ale inițiativei particulare făceau înainte. Dar politicienii noștri n-au înțeles acest lucru pentru că ar fi compromis în fața țăranilor pe cățelușii ucrainomani, deveniți oamenii lor de casă. Așa am ajuns ca astăzi, în locuri unde școala românească, statul românesc să întreție pe cea ruteană, obligând pe copiii răzeșilor să învețe limba cotropitorilor. Am ajuns ca în sate ce se considerau pe vremuri ca insule de românism să nu pulseze decât suflet străin, a ajuns ca recensământul locuitorilor să ni-l facă cum știu ei, am ajuns ca revizori venetici să ne persecute învățătorii»⁸.

Unii, înțelegând că o colaborare cu Partidului Național Țărănesc ar putea îmbunătăți situația comunității ucrainene, au semnat de multe ori cu partidele aflate la guvernare carteluri electorale, care au permis unor lideri locali, K. Kracalia, Vladimir Zalozietki sau Dmytro Andreiașciuc să intre în Parlament, dar au adus și voturi pentru partidele respective în regiunile din județele Cernăuți și Storojineț unde ucrainenii erau majoritari⁹. Apoi Kracalia s-a orientat spre Partidul Social Democrat din Bucovina care a avut secții minoritare pentru evrei, germani, ucraineni și polonezi. Nu întâmplător, socialiștii s-au plasat pe poziții autonomiste, criticând politica centralizatoare a Bucureștiului, de deznaționalizare a minorităților din România. Federația Partidelor Socialiste din România a depus mai multe liste în Bucovina, în județele Câmpulung, Cernăuți și Rădăuți figurând candidaturi multiple. Și ei au avut succes, cele 11,31%, obținute în principal la Cernăuți și Storojineț, fiind rezultatul și a votului din 1926 din localitățile cu populație majoritar ucraineană¹⁰. Acest electorat a avut un comportament specific în fața urnelor. Componenta importantă minoritară din aceste județe, cum era cazul județului Storojineț, a diversificat votul, germanii, ucrainenii și polonezii având proprii lor candidați. De asemenea, s-a constatat o puternică tendință socialistă în exprimarea dezideratelor politice ale electoratului datorată respingerii partidelor de guvernare, nu unui conflict de clasă. De asemenea, prezența masivă a minoritarilor, în special a evreilor, a permis unor politicieni socialiști să speculeze, cu succes, potențialul electoral al județului Cernăuți.

Chiar dacă a găsit adepți, comunismul a fost un curent marginal. Stipendiată de peste Nistru, agitația

comunistă a prins doar printre puțini minoritari. În realitate, socialiștii erau adversari ai bolșevismului, intrând chiar în conflict cu comuniștii¹¹. Inexistent inițial în Bucovina, comunismul a găsit adepți veniți din Basarabia sau Ucraina sovietică. Bucovina era printre provinciile care trebuia, conform principiilor Kominternului, să se desprindă de la România. Pericol reprezenta și pentru că o serie de minoritari evrei sau ucraineni, din rândul populației sărace, era atrasă de curentul bolșevic¹². Comuniștii au încercat să se infiltreze în organizații legale. O grupare socialistă creată de Nasturcă a fost infiltrată de comuniști¹³. Blocul Muncitoresc-Țărănesc s-a bucurat de un succes relativ, cu procente electorale cuprinse între 3% la 1928 și 5,5% în 1932, în cele două județe din nordul provinciei¹⁴. Sub steagul B.M.Ț. din Bucovina a activat și organizația revoluționară subversivă Vyzvolennya (Eliberarea) care milita pentru «eliberarea acestor regiuni de sub jugul național și unirea lor cu U.R.S.S.»¹⁵.

O puternică grupare naționalistă ucraineană a activat în Bucovina, sub numele Legiunea revoluționarilor ucraineni cu scopul declarat de a lupta pentru crearea unui stat ucrainean independent. Între liderii ei s-au numărat O. Zibacinski și I. Basarab. A fost singura organizație care a protestat oficial față de Holodomor-ul din Uniunea Sovietică¹⁶. A fost scoasă în afara legii dar a reapărut cu numele Organizația Naționalistă Ucraineană sub conducerea lui Vasyl Dutceak¹⁷.

Dacă o serie de comunități nu s-au constituit în actori importanți în viața politică a Bucovinei, ucrainenii au fost pe rând aliați și adversari ai dreptei românești, fie ai cuziștilor, fie ai legionarilor. Dar locul cel mai important în ecuația luptei pentru dominația politică a provinciei l-au avut evreii. Prin ponderea și însemnătatea lor economică, evreii au reprezentat cel mai detestat rival, eternul străin, neasimilabil, care se suprapunea între elita politică și marea masă a populației. Fără să fie vinovați de situația lor, au intrat repede în colimatorul naționaliștilor, care i-au găsit vinovați de toate tarele României interbelice. «Vinoși fără vină», evreii s-au lovit de curentele de dreapta, transformând Bucovina dintr-un ducat model al Austriei imperiale într-un spațiu deschis confruntărilor interetnice. Fundamentul apropierei dintre naționaliștii români și cei ucraineni au fost tocmai evreii.

Naționaliștii ucraineni au avut o relație oscilantă și cu grupările de dreapta din România. Ei au fost atrași de ideile antisemite ale Ligii Apărării Național Creștine. În județul Storojineț, unde ucrainenii constituiau un procent semnificativ, organizațiile L.A.N.C. nu s-au putut forma decât pe parcursul

anului 1926-1927. Doar în orașul reședință de județ, preotul I. Iliuț a organizat o puternică secție cuzistă cu care va înregistra primele succese chiar în alegerile din 1926. Din analiza categoriilor sociale din care făceau parte membrii L.A.N.C. din județele Bucovinei reiese că un număr important o formau învățătorii și profesorii, urmau preoții, avocații, funcționarii, ultimii fiind țărani. Propaganda antisemită din anii 1923-1926 a atras de partea Ligii lui A.C. Cuza intelectuali, studenți, reprezentanți ai profesiunilor liberale, ofițeri în rezervă sau preoți din Bucovina sau nordul Moldovei, care doreau eliminarea evreilor din viața economică sau socială a regiunii. Dintr-o dare de seamă asupra stării de spirit a populației din Bucovina reiese că «mișcarea antisemită este cultivată cu pasiune de preoții și învățătorii locali care sunt solidari cu țărani, în convingerea că starea de mizerie se datorește evreilor care au acaparat totul – și în adevăr, economicește evreii sunt stăpâni pe situație»¹⁸. Mulți ucraineni au colaborat atât cu liderii cuziști din județul Storojineț cât și cu intelectualii antisemiți din mediul intelectual de la Cernăuți. Liga a reușit să își creeze organizații și în localitățile de pe limita nordică a țării, în valea Ceremușului, la Vășcăuți și Vijnița. Concluzia unui raportor al Inspectoratului Regional de Poliție Cernăuți era că «județul Storojineț este împărțit între comuniști, L.A.N.C. și Partidul ucrainean»¹⁹.

Conducătorii L.A.N.C. din Bucovina au avut planuri de a înființa secții minoritare pentru germani și ucraineni. O dovadă a colaborării româno-ucrainene sub stindardul L.A.N.C. s-a înregistrat la 22 mai 1927, la Bănila pe Siret (jud. Storojineț), în prezența unei asistențe estimată, probabil exagerat, de 8000 de participanți, între care, conform președintelui regional, 3000 de ucraineni, 1000 de germani, și a 10 steaguri din județ, când s-a sfințit drapelul organizației locale²⁰. Prezența Ligii în județele Bucovinei a fost resimțită și în comunitatea ucraineană. Liderul local, Nichifor Robu, și Dumitru Scriculeac, originar din Hotin, împreună cu alți propagandiști cuziști, a răspândit manifestele L.A.N.C. în nordul județului Rădăuți, zona predilectă fiind localitatea Seletin, alimentând sentimentele antisemite din regiune. Astfel, ei au proclamat zilele de 25-26 iulie, respectiv 2 august 1930, «Zile de răfuială cu evreii», mai mulți țărani ucraineni din zona amintită dedându-se la acte antisemite²¹. Și în 1931, liderii bucovineni ai L.A.N.C. au încercat să atragă de partea lor și pe etnicii minoritari. La mai multe întruniri cuziste din Bucovina au participat și germani sau ucraineni. Pentru aceștia, însuflețiți de lozinci ca «der Cuza soll leben!» sau «Cuza a be

jeu!», s-a hotărât traducerea programului L.A.N.C. în limbile germană și ucraineană²². Antisemitismul grupării ucrainene era la fel de cunoscut, ei militând pentru un stat propriu, fără evrei²³. În realitate, nu toți ucrainenii au fost antisemiți iar cei mai mulți au fost antrenați în acte violente îndreptate împotriva evreilor de sloganurile simpliste ale naționaliștilor și de lipsa unei pregătiri civice a populației. Liderul județean, Iliuț, a dus o intensă propagandă în satele de ucraineni. La Trestiana (jud. Storojineț), aceștia au participat, purtând drapelul cuzist, la slujba bisericii din sat²⁴. Manifeste electorale cuziste traduse în limba ucraineană au fost răspândite și la Zastavna²⁵.

Cu ocazia sărbătorilor de Paști, din 1933, echipe cuziste, alături de militanți naționali-socialiști germani și naționaliști ucraineni, au devastat câteva locuințe din cartierele evreiești din Cernăuți. Prefectul de Cernăuți a fost destituit din cauza atitudinii pasive adoptate. Presa a consemnat evenimentul astfel: «Câțiva scandalagii îndrăzneți au semănat panica în sânul unei populații liniștite, chinuite de dificultățile existenței, tulburând astfel nu numai ordinea publică, dar aducând și atingere persoanelor și bunurilor cetățenilor, sub pretextul simpatizării cu național-socialiștii hitleriști; aceasta într-o țară care condamnă și detestă agitațiile violente; creaturi nevinovate, bărbați și femei, au fost maltratați grav pe străzile unui oraș ca Cernăuți, devenit prada câtorva vandali, în pofida stării de asediu. Locuințe particulare, peste trei sute de magazine au avut de suferit din cauza bandelor înarmate care strigau din răsuputeri: Trăiască hitlerismul! Trăiască Ucraina Mare! Moarte jidanilor!»²⁶. Apropierea dintre ucraineni, germani și grupările antisemite românești se explică și prin sprijinul pe care primii sperau să îl primească de la Germania nazistă în realizarea unui stat național dar și al anticomunismului acestora. Autoritățile aveau informații despre participarea ucrainenilor la acțiunile dreptei radicale românești atât în Basarabia, cât și în Bucovina, în strânsă legătură cu germanii. «Majoritatea ucrainenilor din aceste provincii au fost atrași în mișcarea național-socialistă, dirijată de către conaționali lor din Berlin», se spunea într-o notă S.S.I.²⁷.

Surprinzătoare poate părea colaborarea dintre naționaliștii lui Cuza și cei ucraineni, a căror deziderate erau diferite. În august 1934, N. Robu a plecat într-un turneu electoral în nordul Bucovinei, ținând adunări la Cernăuți și Zastavna. La 28 august, N. Robu, în fruntea unui grup de 35 de militanți L.A.N.C., a demarat o acțiune propagandistică printre ucraineni. Deși li s-a interzis arborarea

drapelului L.A.N.C. cu zvastică, discursurile sale au avut o puternică tentă antisemită, cum a fost cazul adunării de la Zastavna²⁸. În același an, s-a reluat ideea de a organiza o secție cuzistă a minoritarilor ucraineni, cu care se dorea realizarea unui front comun în lupta electorală. Liderii L.A.N.C. au vorbit cu acest prilej de autonomia culturală a ucrainenilor, încercând să atragă atât țărani ucraineni, cât și partizanii hatmanului Skoropadski. Emisarul ucrainean Bogdan Semet a fost delegat să informeze presa cuzistă despre doleanțele emigranților ucraineni²⁹. La 21 aprilie 1935 a avut loc un miting a naționaliștilor ucraineni, membri ai L.A.N.C., conduși de Cravetski, în fața Consulatului german din Cernăuți, cu ocazia împlinirii a 46 de ani de către cancelarul Adolf Hitler³⁰. În alegerile din 1937 mulți ucraineni au votat listele cuziste³¹.

Odată ajunși la guvernare sub noua titulatură de Partidul Național Creștin, cuziștii au adoptat o poziție oscilantă în raporturile cu ucrainenii. Unii doreau să beneficieze de colaborarea lor în alegerile pe care urmau să le organizeze. Mulți țărani din sânul comunității ucrainene, și-au manifestat simpatia pentru național-creștini sau au aderat la partidul de guvernare³². Și senatorul ucrainean din Vășcăuți a trecut la cuziști, cu întreaga sa echipă³³. La 20 ianuarie, o adunare de 60 de persoane au manifestat în favoarea P.N.C. la Sadagura. Cu acest prilej «a fost arborat steagul legionar cu svastica în fața Primăriei și a fost prezentat programul P.N.C. în limba română și ucraineană» și afișe cu mesajul «Виборці християни» încadrat între svastici³⁴. Nu au lipsit incidentele, câțiva evrei fiind agresati³⁵. Programul P.N.C. a fost susținut într-o altă adunare, din 3 februarie, însoțit de cântece naționaliste în limba română și ucraineană³⁶. Și la Cozmeni s-a ținut o adunare similară, la 26 ianuarie, unde N. Grămadă și N. Robu și-au susținut programul politic «evidențiindu-se programul creștinesc»³⁷. Profesorul Traian Luchian a susținut o nouă adunare la Cozmeni în data de 5 februarie. Mesajul „În numele celor trei lumini: Hristos, Rege și Națiune, care călăuzesc P.N.C. să păstrăm ordine, disciplină și liniște» a fost scandat în română și ucraineană³⁸. La 9 februarie, o nouă adunare a fost organizată la Cozmeni, la care profesorul Sava Arbore a ținut discursuri bilincve. S-a produs și un mic incident antisemit³⁹.

Dacă în cazurile arătate mai sus am dovedit că au existat numeroase momente de colaborare dintre diferitele etnii din Bucovina, mai ales împotriva supremației economice a evreilor, de multe ori s-au consemnat și dispute. Divizarea comunității ucrainene în mai multe tabere venea din lipsa unui program clar de urmat. Astfel, ei au luptat împreună

cu naționaliștii români împotriva evreilor, dar s-au aflat pe poziții antagonice cu autoritățile statului român și au dus o constantă politică împotriva românizării satelor unde erau majoritari. Un astfel de incident interetnic a avut loc în timpul unui scurt turneu condus de Iliuț în septembrie 1935 în zona de munte a județului Storojineț. Satele de aici având comunități ucrainene puternice au fost de multe ori pe poziții potrivnice. O altercație între români și ucraineni s-a produs la Dobrăuți⁴⁰. În ianuarie 1938, agenții ai P.N.Ț. au răspândit printre ucraineni zvonul că național-creștinii «după ce vor termina cu evreii ar începe lupta contra ucrainenilor»⁴¹. Cuziștii s-au implicat în diverse altercații inclusiv cu minoritarii ucraineni. La 31 ianuarie, un scandal s-a petrecut în localul lui Ioan Dumitrov din Cernăuți⁴². Dar în general, cele două comunități, română și ucraineană, au colaborat sub stindardul L.A.N.C.

În schimb, colaborarea cu Mișcarea Legionară a fost mai puțin consistentă. Ideile legionare erau departe de aspirațiile ucrainenilor doar antisemitismul și anticomunismul fiind liantul dintre naționaliștii români și cei și ucraineni. Legionarii i-au acuzat pe ucraineni că erau simpatizanți ai Ligii Apărării Național Creștine, dar că «niciodată nu au încetat ostilitatea față de Mișcarea Legionară a lui Corneliu Zelea Codreanu». Inițial, asasinarea studentului legionar Gheorghe Grigor, a fost pusă pe seama unor ucraineni, rămași neidentificați⁴³. Cu toate acestea, au existat episoade ale colaborării. Asasinarea lui Grigor a fost făcută de o grupare comunistă și a devenit un moment al colaborării. Grădina publică din Cernăuți unde a fost asasinat Grigor în a devenit loc de pelerinaj pentru membrii Mișcării Legionare. Afișele postate pe copacii din parcul central îl înfățișau pe Grigor ca un luptător împotriva comunismului iar evreilor li s-a interzis intrarea în parc. La funeralii au participat, după surse legionare, în jur de 12.000 persoane, iar între Grigor și Horst Wessel s-a făcut o paralelă. Sub moto-ul «Creștinismul contra evreilor» funeraliile au reprezentat un moment de coeziunea a dreptei radicale, printre participanți fiind cuziști, dar și germani și ucraineni⁴⁴. Acest gest dovedește că Legiunea spera și la voturile ucrainenilor din Bucovina. Chirilă Ciuntu a avut misiunea de a conduce propaganda electorală în satele din nordul provinciei, unde exista o importantă comunitate ucraineană, pe voturile căreia Legiunea conta. El l-a avut de ajutor pe Ion Zvolinschi, care știa limba ucraineană⁴⁵. În nordul Bucovinei au fost tipărite afișe legionare în text trilingv: în limba română, ucraineană și germană⁴⁶ ceea ce dovedește că Legiunea spera să atragă voturi și din rândul minorităților, cu atât mai mult cu cât cuziștii nu au avut o linie constantă în această

problemă. În localitățile cu populație majoritar ucraineană, un legionar ucrainean a dus mesajul electoral al Mișcării Legionare⁴⁷.

Un alt mediu unde ucrainenii s-au întâlnit cu românii a fost Universitatea de la Cernăuți. Numărul și apartenența etnică a studenților Universității sunt relevante pentru atmosfera generală din înaltul for științific bucovinean. În primul an universitar au fost înscriși 1671 de studenți (80 la Facultatea de Teologie, 653 la Drept, 938 la Filosofie). Dintr-o statistică, din 20 februarie 1920, reiese că la Universitatea din Cernăuți studiau 1594 de cetățeni români, din care 1330 din Bucovina, 228 din Basarabia, 35 din Vechiul Regat și unul din Transilvania. Cei mai mulți, 974 studiau la Facultatea de Filosofie și Științe, urmau cei 572 de la Facultatea de Drept și 90 la Teologie⁴⁸. În ceea ce privește apartenența etnică, în 1919/1920 50,3% erau evrei, 21% români, 14,6% ucrainenii, 8% germani, 5,3% poloni și 0,8% alte naționalități. Odată cu trecerea anilor, în contextul în care se majorase numărul de locuri la facultățile Universității, numărul și ponderea studenților români a crescut⁴⁹. Există unele diferențe în ceea ce privește statisticile cu numărul real al studenților diferitelor Facultăți ale Universității din Cernăuți, dar în general procentele se păstrează conform datelor statistice despre cifrele de școlarizare⁵⁰. În anul universitar 1938/1939 situația era modificată radical. Astfel, românii au ajuns la 80% din total, la mare distanță rămânând evreii cu 8,9%, germanii cu 4,3%, ucrainenii cu 3,7%, polonezii 1,5% și restul 1,8%⁵¹.

Cum în Universitatea din Cernăuți foarte mulți studenți vorbeau pe holuri în limba maternă, fie germana sau idiș, fie ucraineana, studenților români li se propunea apărarea limbii române, limba oficială a statului. Chestiunea putea degenera și se afla în atenția autorităților⁵². Dar între altercațiile studențești cele mai violente erau cele îndreptate împotriva evreilor. De exemplu, în martie 1933 au avut loc altercații între studenți evrei și români la Cernăuți. Acestea au fost urmate de alte incidente provocate, în aprilie, de studenții naționaliști ucrainenii care i-au atacat pe colegii lor evrei. Studenții creștini de la Universitatea din Cernăuți au înaintat o scrisoare regelui Carol al II-lea, cerând eliberarea studenților arestați pe motiv că nu ar fi fost implicați în violențele din martie⁵³. Frecvența cu care se produceau violențele în mediul universitar cernăuțean, cu victime de ambele părți, dovedește că atmosfera continua să fie una extrem de tensionată. Societățile studențești ale germanilor, polonezilor și ucrainenilor s-au solidarizat cu românii⁵⁴. Senatul a luat de mai multe ori decizia de a întrerupe cursurile dar studenții creștini organizau

mitinguri de protest față de aceste hotărâri și se solidarizat cu studenții arestați, implicați în altercații antisemite⁵⁵. La 1 iunie, studenții creștini i-au împiedicat pe colegii lor evrei să participe la examenele programate în acea zi⁵⁶. De remarcat este și că unele Facultăți, cum era cea de Teologie, a dat un număr semnificativ de studenți antisemiți, deși aici nu studiau evrei.

Dar solidaritatea studențească nu a fost deplină. Mai ales într-un centru universitar cosmopolit, ca cel de la Cernăuți, studenții români s-au dovedit extrem de activi, uneori în colaborare cu colegii lor creștini, alteori chiar în defavoarea acestora, dacă îi avem în vedere pe ucrainenii. Universitatea din Cernăuți avea propriile probleme în a se integra sistemului educațional românesc. Cu toate acestea, mai ales în primul deceniu interbelic, studențimea nu s-a înregimentat din punct de vedere politic. Studenții români au contestat dreptul ucrainenilor de a-și folosi limba în școală și administrație de câte ori au avut ocazia. Congresul studențesc de la Suceava, din 10-12 iulie 1935, este o mărturie a acestui fapt. În dezbaterile din 10 iulie, s-a remarcat Nicolae Popescu care a dezvoltat o temă despre problemele bisericii și sectele religioase. Alături de el, studenții Ștefan Pavelescu, Leon Țopa și George Macrin au deschis o altă temă sensibilă în Bucovina: cea a relațiilor interetnice cu minoritatea ucraineană. În afară de mai vechiul «*numerus clausus*», studenții au pretins și teste de limba română pentru minoritarii din universități, pentru încurajarea elementului autohton în cultura română și asigurarea preponderenței românilor în administrație și serviciile publice. S-a cerut scoaterea limbii ucrainene din biserică, desfacerea contractelor de muncă ale învățătorilor care nu vorbesc româna ci ucraineana, desființarea societăților studențești ucrainene⁵⁷. Cu toate acestea, revendicările exclusiviste ale studenților naționaliști români nu s-au materializat.

Schimbările politice din 1938 au întrerupt colaborarea. Instaurarea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea și prigoana împotriva legionarilor au impus ucrainenilor o nouă abordare. Ei au acceptat să adere la singurul partid politic oficial, Frontul Renașterii Naționale, într-o organizație minoritară proprie. Deși principalele partide politice ale ucrainenilor – Partidul Național Ucrainean și Partidul Țărănist Ucrainean – au fost dizolvate, ele au avut totuși posibilitatea să-și continue activitatea în ilegalitate prin organe de conducere și nuclee sub aprobarea tacită a puterii. S-au păstrat societățile culturale, precum și presa ce apărea în limba ucraineană, cei drept ea trebuia să activeze în condiții specifice conform legislației regimului. Legionarii

bucovineni aflați în București au explicat liderilor aflați în libertate că în Bucovina măsurile autorităților au paralizat orice acțiune. Ceea ce a descurajat și mai mult a fost că în Bucovina partenerii germani și ucraineni au refuzat să mai colaboreze cu legionarii⁵⁸. În Bucovina s-a răspândit zvonul că Germania intenționează să creeze un stat marionetă ucrainean, care ar știrbi integritatea teritorială a României chiar pe teritoriul Bucovinei. În aceste condiții foarte mulți legionari ucraineni «se manifestă fâțiș pentru statul proiectat de Germania». Poate surprinde numărul mare de ucraineni care au cooperat cu Mișcarea Legionară și care au fost atrași de discursul antisemit dar în 1939 s-au dovedit «străini de simțămintele românești»⁵⁹. Anul 1940 a pus capăt acestei evoluții. Ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de către Uniunea Sovietică a rupt provincia în două părți, cea mai mare parte a ucrainenilor ajungând sub stăpânirea sovietică.

Colaborarea dintre naționaliștii români și cei ucraineni poate părea imposibilă din cauza dezideratelor diferite și chiar adverse ale celor două grupări. Românii i-au acceptat pe germani, cu care împărțeau concepții antisemite similare, i-au ignorat pe maghiari, deoarece Ungaria era un stat revizionist, și au colaborat cu polonezii. În ceea ce îi privea pe ucraineni, situația a fost și mai complexă; cu ucrainenii antisemiți s-a colaborat, în vreme ce pe cei care militau pentru o Ucraină independentă, care să cuprindă și părți din Bucovina, i-au respins. Organizațiile politice legale ale ucrainenilor au preferat să coopereze cu statul român și cu partidele cu vocație guvernamentală din România. Liderii ucrainenilor au participat pe listele partidelor românești sau au încheiat pacte electorale cu acestea. Colaborarea s-a păstrat în cadrul legal în ciuda dificultăților care decurgeau din aceasta. Dar mulți ucraineni din rândurile naționaliștilor au găsit forme de cooperare cu extrema dreaptă românească. Liga Apărării Național Creștine a fost forța cea mai atractivă pentru ucraineni. Faptul că principalul obiectiv al L.A.N.C. era îndepărtarea evreilor din structurile statului român, colaborarea s-a datorat sentimentelor antisemite ale celor două comunități, sprijinite și de germani. Un alt motiv al colaborării a fost și sentimentul de patriotism local și de respingere a politicilor de centralizare impuse de la București. Anticomunismul și antisemitismul au făcut posibilă o apropiere și între Mișcarea Legionară și comunitatea ucraineană, mai cu seamă în nordul Bucovinei. Ca și partidele politice democratice și cele radicale au încercat să folosească electoral capitalul ucrainean. Dar dispariția regimului democratic din România, conflictul dintre regele Carol al II-lea

și extrema dreaptă românească și ai ales complicațiile politice internaționale din anii 1939-1940 au pus capăt acestei evoluții. A fost preferat naționalismul etnic, îngust și închis, care impunea celorlalți valorile naționale ale României, chiar dacă bucovinenii s-au născut într-o cultură multietnică, multilingvistică și pluriconfesională. De aici numărul mare de episoade ale confruntărilor interetnice violente.

¹ R. Economu, *Unirea Bucovinei*. 1918, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p.62.

² *Minoritățile naționale din România. 1925-1931*. Documente, coord. Ioan Scurtu, Ioan Dordea, București, Arhivele Naționale ale României, 1996, doc. 82, p.458.

³ Victoria Camelia Cotos, *Populația Bucovinei în perioada interbelică*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p.70.

⁴ *Minoritățile naționale din România...*, doc. 57, p.347-348.

⁵ *Буковина 1918-1940 pp.: Зовнішній Вплив Та Внутрішній Розвиток (Матеріали і документи)*, Зелена Буковина, Чернівці, 2005, p.61.

⁶ *Ibidem*, p.65.

⁷ Stelu Șerban, *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, București, Editura Paideia, 2006, p.71.

⁸ Mircea A. Diaconu, *Mișcarea «Iconar»*. Literatură și politică în Bucovina anilor '30, Iași, Editura Timpul, 1999, p.22.

⁹ Daniel Hrenciuc, *Provocările vecinătății: ucrainenii bucovineni în Regatul României Mari (1918-1940)*. Contribuții, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p.291.

¹⁰ Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii interbelici. (Mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală din România interbelică)*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1981, p.105.

¹¹ *Буковина 1918-1940...*, p.63.

¹² *Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (S.A.N.I.C.) Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 7/1919, f.27-28.*

¹³ *Minoritățile naționale din România...*, doc. 85, p.472.

¹⁴ Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919-1932*. Studiu comparativ al rezultatelor oficiale ale alegerilor pentru Camera Deputaților din anii 1919-1932, Sibiu, Editura Krafft & Drotleff, 1932, p.21.

¹⁵ *Буковина 1918-1940...*, p.73.

¹⁶ *Ibidem*, p.71.

¹⁷ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p.291.

¹⁸ S.A.N.I.C., *Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 1/1926, f.24.*

¹⁹ *Loc. cit.*, 8/1931, f. 8-10.

²⁰ «Apărarea Națională», din 6 iunie 1927, p.1.

²¹ *Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Suceava (S.J.A.N.S.) Fond Prefectura județului Rădăuți, 21/1930, f. 14.*

²² «Apărarea Națională», din 10 mai 1931, p.2.

²³ Mariana Hausleitner, *Evreii și antisemitismul în Bucovina între 1918 și 1944*, în «*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*», VIII, coord. Silviu Sanie, Dumitru Vitcu, București, Editura Hasefer, 2003, p.199-200.

²⁴ S.A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, 9/1933, f.31.*

²⁵ *Loc. cit.*, *Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 9/1933, f.231.*

²⁶ Carol Iancu, *Evreii din România 1919-1938. De la emancipare la marginalizare*, București, Editura Hasefer, 2000, p.205.

²⁷ Ideologie și formațiuni de dreapta în România, vol. III 5 ianuarie 1931 – 7 iunie 1934, coord. Ioan Scurtu, Dana Beldiman, Natalia Tampa, Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă, București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 2002, doc.100, p.229.

²⁸ S.A.N.I.C. Fond Inspectoratele Regionale de Jandarmi, 2/1934, f. 278, 313.

²⁹ S.J.A.N.S., Fond Poliția Câmpulung, 5/1934, f.43.

³⁰ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 107/1935, f. 80.

³¹ Daniel Hrenciuc, op. cit., p.310.

³² S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 10/1938, f.103.

³³ Loc. cit., f.136-137.

³⁴ Arhivele de Stat ale Regiunii Cernăuți (A.S.R.C.), Fond Chestura de Poliție Cernăuți, nr. 38, d.10.222, f. 63.

³⁵ Loc. cit., d. 10.778, f. 6.

³⁶ Loc. cit., f.13.

³⁷ Vasile Ciobanu, Guvernul Goga-Cuza și minoritățile naționale, în «Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX», coord. Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Sibiu, Editura Universității «Lucian Blaga», 2007, p.128-129.

³⁸ A.S.R.C. Fond Chestura de Poliție Cernăuți, nr. 38, d. 10.778, f.16.

³⁹ Loc. cit., f.20.

⁴⁰ «Porunca Vremii», din 13 septembrie 1935, p.3.

⁴¹ A.S.R.C. Fond Chestura de Poliție Cernăuți, nr. 38, d. 10.778, f. 2.

⁴² Loc. cit., d.10.797, f. 4.

⁴³ Dr. Șerban Milcoveanu, Memorii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane. Relatări ale unui martor al epocilor și participant la evenimente, ediția a II-a, București, Editura Pământul, 2008, p. 569.

⁴⁴ Mariana Hausleitner, op. cit., p.201.

⁴⁵ Chirilă Ciuntu, Din Bucovina pe Oder (Amintirile unui legionar), ediția a II-a de Gh. Andreica, Constanța, Editura Metafora, 2004, p.15.

⁴⁶ A.S.R.C. Fond Chestura de Poliție Cernăuți, nr. 38, d.10.222, f.63, 65.

⁴⁷ Francisco Veiga, Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului, București, Editura Humanitas, 1995, p.236.

⁴⁸ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 1/1920, f.194.

⁴⁹ Victoria Camelia Cotos, op. cit., p.169.

⁵⁰ ***Antisemitismul universitar în România (1919-1939). Mărturie documentare, editor Lucian Năstase, Cluj Napoca, Editura Institutului pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, 2011, p.54-55.

⁵¹ Rodica Iațencu, Considerații asupra evoluției Universității din Cernăuți în perioada interbelică, în «Analele Bucovinei», V, 1998, nr.2, p. 352-353.

⁵² ***Antisemitismul universitar..., doc. 179, p.384.

⁵³ Ideologie și formațiuni de dreapta în România..., doc.76, p.183-184.

⁵⁴ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 7/1933, f.62.

⁵⁵ Loc. cit., 39/1933, f.179.

⁵⁶ Minoritățile naționale din România. 1931-1938. Documente, coord. I. Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 1999, doc.21, p.182.

⁵⁷ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, 232/1935, f.132-133.

⁵⁸ Loc. cit., 252/1939, f.237.

⁵⁹ Loc. cit., f. 146.

УДК[94(477.85):614.23].25] «18»

© Harieta Mareci Sabol
(Suceava)

«VINDECÂND BOLNAVII»: MEDICI ȘI PACIENȚI ÎN BUCOVINA SECOLULUI AL XIX-LEA

Extinderea monarhiei austriece către Răsăritul Europei și reformele promovate de Habsburgii au avut un impact covârșitor asupra economiei, vieții sociale și nivelului cultural din teritoriile anexate, cu precădere din cele aflate la granița Imperiului Otoman. Un întreg cortegiu de măsuri trebuia aplicat acolo, printre ele numărându-se cele menite să prevină și să limiteze efectele epidemiilor și ale calamităților naturale care însoțeau, de obicei, războaiele.

În Bucovina sfârșitului de secol al XVIII-lea existau o structură birocratică incipientă și puțini funcționari publici instruiți să aplice reformele imperiale. Medicii – Physici sau Landschaftschirurgen – au devenit reprezentanții autorităților habsburgice, colaborând cu autoritățile centrale și cu liderii comunităților în vederea impunerii legislației sanitare.

În pofida măsurilor luate în 1815, prin care se încuraja și înlesnea stabilirea medicilor în provinciile răsăritene ale imperiului, statisticile anului 1836 arătau că, la o suprafață de 3.180 mile pătrate și o populație de 297.585 locuitori, Bucovina dispunea de un medic cercual, doi medici districtuali, patru medici practicieni și doisprezece chirurgi, numărul lor total ajungând la 21 în anul 1844. Numai în anul 1900 numărul de medici a ajuns la 134. Lupta cu bolile a devenit mai ușoară și calea ajutorului terapiei profesionale se observa mult mai exact.

Cuvinte-cheie: Bucovina, boală, sănătate, medic, pacient, lecuire, căile de protecție juridică.

X. Сабол
(Сучава)

«ЗЦІЛЮЮЧИ ХВОРИХ»: ЛІКАРІ ТА ПАЦІЄНТИ НА БУКОВИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Розширення Австрійської імперії в Східній Європі та реформи, яким сприяли Габсбурги мали переважний вплив на економіку, суспільство і культурне життя присіданих територій, особливо на кордонах Османської імперії. Там необхідно було провести низку заходів, серед яких були ті, які призначені для запобігання та пом'якшення наслідків стихійних лих і епідемій, якими зазвичай супроводжувалися війни.

На Буковині наприкінці вісімнадцятого століття, нова бюрократична структура і деякі інші державні посадові особи були навчені для здійснення імперських реформ. Лікарі Physici або Landschaftschirurgen були представниками Габсбургів, співпрацюючи з центральними органами влади і лідерами громад намагалися нав'язати законодавство в галузі охорони здоров'я.